

Замойський Синод як законодавче тіло УГКЦ

1. Предсинадальний період

Київська Католицька Церква під кінець XVII ст. переживає своє найбільше географічне поширення, нараховуючи понад 10 млн. вірних на просторі між рікою Днівою на півночі і Карпатами на півдні; між Дніпром та Віслою по лінії схід-захід. Об'єднання Мукачівської, Перемиської, Львівської та Луцької єпархій помітно пересунуло території Католицької Церкви на Українській землі.

З'єднання Перемиської єпархії з Апостольським Престолом ініціював у 1679 р. перемиський єпископ Інокентій Винницький, склавши своє особисте визнання католицької віри. Однак урочистий акт з'єднання Перемиської єпархії відбувся на з'їзді клиру, шляхт і братств у Самборі 3 квітня 1691 р. [1, 230].

З'єднання Львівської єпархії з Апостольським Престолом у 1700 р. довершив єпископ Йосиф Шумлянський. Ще в 1681 році єпископ Й. Шумлянський разом з перемиським єпископом І. Винницьким на Варшавських зборах проголосили з'єднання з Унією [2, 84]. Єпископ Шумлянський об'їхав усю Львівську єпархію, збирав деканальне духовенство, приймаючи від нього на свої руки сповідання католицької віри. В акцію з'єднання включилося 1186 парафій Львівської єпархії. У 1708 р. Ставропігія заявила про свою готовність прийняти Унію.

Ще в 1596 р. під час Берестейського порозуміння відбулось з'єднання Луцької Єпархії з Апостольським Престолом, однак з приходом Володислава IV Луцька єпархія переходить під володіння православних єпископів. 9 квітня 1702 р. відбулось повторне з'єднання Луцької єпархії за єпископа Діонісія Жабокрицького [1, 232].

Київська Церква таким чином повністю об'єдналась, бо всі єпархії України і Білорусі визнавали Римського Архієрея своїм главою, тому виникла необхідність загального синоду Церкви, щоб зміцнити її духовну силу та узгодити обрядові розбіжності [2, 84-87]. Протягом цілого століття відокремленого життя та індивідуального розвитку між обома частинами –

староз'єдиненими та новоз'єдиненими єпархіями наступили деякі відмінності. Найбільш яскраво вони проявлялися в адміністративному, правному та літургійному, і це треба було звести до спільного знаменника. А крім того, за все оце століття, коли синоди не скликалися відбуватися, накопичилася ціла низка справ, що вимагали авторитетного соборного вирішення [4, 105]. Хоч Уніатська Церква зберігала свій давній обряд, проте за більш ніж сотні років було прийнято стільки нововведень, не апробованих церковною владою, що він не міг вважатися справжнім українсько-візантійський обрядом, який наша Церква мала до Берестейського Порозуміння [3, 250]. Це проявлялося в тому, що в різних єпархіях по-різному уділяли ті самі Святі Тайни [5, 97].

Отець І. Луб характеризує загальне становище Київської Церкви на початку XVIII ст. так: «Панувала як матеріальна, так і моральна нужда. Духовенство і народ були прибиті та принижені. Вбогі, напівзруйновані церкви світили пусткою. Карність щезла; в богослуженнях, де ще вони відправлялись, настав цілковитий хаос. Віра була переповнена забобонами та чарівництвом. До Уніатської Церкви ніщо не потягало. Шляхта і міщанство, яке утрималось при Унії, тепер масово переходило до польського табору на латинський обряд. Простий народ повертався до православ'я, яким тоді вже опікувалась в Польщі Росія. Крім цього, прослідковувалась агітація різних сектантів, особливо російських филиповців. Стан Церкви ставав дедалі важчим, ніж у добі Берестейської Унії» [6, 113]. Такий невідрадний стан можна було пояснити важким політичним становищем, коли значну частину Польщі зайняли шведи (Північна війна), а зі Сходу через кордони Польщі вторгся російський цар Петро Великий. Саме тоді він вирішив повністю скасувати Унію. У 1705 р., знущаючись над полоцькими Василями, вислав у кайданах до Москви Луцького єпископа Діонісія Жабокрицького, де він помер серед катувань.

Шведи й росіяни грабували та спалювали уніатські церкви, а українських католицьких священників переслідували [6, 112].

До щораз більшої деградації українського духовенства та мирянства і повного безладдя в церковному устрої приводить такий стан з'єднанолі Церкви. Щоб покращити це становище, потрібно було усунути обрядовий хаос, спричинений латинськими практиками, та оновити внутрішню церковну дисципліну. Це, в свою чергу, вимагало потребу вироблення спільних для всієї Української Церкви правил і законів, які зможуть надалі сприяти інтенсивному розвитку Київської З'єднаної Церкви.

На щастя, Нашу Церкву на початку XVIII ст. очолювали пастирі, які усвідомлювали своє високе покликання і завдання. Вони, зокрема митрополит Лев Кішка, добре розуміли невідрадне становище Церкви та вирішили на спільному соборі шукати способів вирішення наболілих проблем [7, 280]. Отож, збагнувши становище Церкви та потреби часу, митрополит Лев Кішка (1714-1728) відразу ж після вступу на митрополитський престіл задумав провести основну ревізію усієї ситуації в Церкві, покладаючись на підтримку василіян. В 1715 р. він виклопотав у папи дозвіл на відбуття собору, який і відбувся у 1720 р. в Замості (Холмщина). Собор ставив за мету вирішити обрядові непорозуміння, видати богослужбові книги катехизм, а також визначити певні напрямки церковної політики [3, 250]. Безперечно, скликання Замойського синоду, другого синоду З'єдиненої Церкви, було важливою подією в житті Української Церкви, характерне значення якої підсилювалося тим, що перший помісний синод відбувся майже сто років тому, у 1626 р., в м. Кобрині, незважаючи на те, що 14 артикул цього синоду постановляв про чотирирічні синоди Української Церкви.

Крім цього, слід вказати на ще одну причину скликання синоду, т. зв. проект 1717 р., спрямований на «знищення Русі», який під тиском російського уряду ухвалив Варшавський Сейм. Від того часу почалась відверта боротьба спрямована проти Української З'єдиненої Церкви [2, 86]. У цьому проекті зазначалося:

- перетягати всіх вірних Української Католицької Митрополії на латинство;
- звільнити всіх українських католиків з урядових посад;
- не допускати українців-католиків до шкіл і не давати їм жодної науки;
- єпископами призначати людей, поріднених з поляками, або поляків;
- священників Української Католицької Митрополії намагатись тримати в темноті (не допускати кандидатів на священників до жодних шкіл в межах Польщі);
- на українських священників поширити юрисдикцію польських єпископів;
- українські міста заселити євреями, щоб вони відтискали українців;
- не дозволяти селянським дітям здобувати будь-яку науку і навіть забороняти вчитися ремесла;
- у василіянські українські монастирі приймати якнайбільше поляків [5, 96].

Архієпископ Лев Кішка разом з іншими єпископами інформував папу про суть «Проекту» і вимагав, щоб польські єпископи дотримувалися декрету папи Урбана VIII (1624). Скарги до папи мали свої позитивні наслідки, які проявлялися в тому, що деякі латинські єпископи заборонили духовенству насильно латинізувати східних католиків [2, 86].

В 1720 р. у відповідь на польські акти митрополит скликає синод до Замостя [21, 96]. Спершу синод був призначений у Львові на 26 серпня 1720 року, але влітку цього ж року у Львові виникла пошесть, тому синод вирішено перенести на північ, до містечка Замостя в Люблінській окрузі [1, 243].

Митрополит Л. Кішка попросив папу Климента XII благословити синод, щоб поновити побожність і зміцнити дисципліну в Українській Помісній Церкві. Папа уповноважив митрополита провести синод з метою повного оздоровлення Української Церкви, підкреслюючи при цьому потребу збереження всіх її давніх звичаїв. Папа зберіг за собою право на затвердження декретів синоду і надіслав митрополитові листа із заохоченням до праці для розбудови Української Церкви та відродження української нації [2, 87].

Провінційний Замойський синод став найбільшою життєвою справою митрополита Л. Кішки, бо характеризується як переломна подія в історії українського католицизму [1, 240]. Митрополит був одним з найяскравіших і найактивніших київських першоієрархів [2, 90], зразу починав як ігумен василіянського монастиря у Вільні (1703), згодом архимандрит, у 1711 р. – єпископ Волинсько-Берестейський, а з 1714 р. – як митрополит [3, 261]. Ставши митрополитом Київським, Л. Кішка виявив велику ревність і розгорнув широку діяльність для Церкви й народу [1, 240]. Він відомий також як письменник, що написав біографії Рутського та інших діячів Української Церкви. Замойський Синод доручив митрополитові виготовити катехизми:

- а) «Про християнську віру» – для вірних;
- б) «Збір випадків сумління» – для священників.

Священики і побожний народ одержали добрі підручники для пізнання правд християнської віри [2, 90].

До найбільших митрополитів Католицької Церкви належить Лев Кішка; до цього у великій мірі спричинились його природні обдарування і широкий погляд на світ, який охоплював усі потреби Церкви і народу. Була у митрополита невичерпна воля, невтомна активність, непохитна відвага, письменницькі здібності, знання іноземних мов, а передусім – побожно-аскетичне життя. Мав глибоке відчуття потреби часу.

Це все і породило задум Замойського синоду й духовної семінарії у Володимирі [1, 241]. Останні роки свого життя Л. Кішка присвятив впровадженню постанов Замойського Синоду і піднесенню духовної освіти [2, 90].

Як бачимо, митрополит Л. Кішка був людиною великої мудрості і духу. Глибоко переживаючи невідрадний стан Київської Церкви, він цілковито посвячується потребам народу і Церкви. Тому й справедливо ставлять усі життєписці (Назарко, Великий) митрополита поряд з такими світичами, як Потій, Рутський, Жоховський.

Таким чином наприкінці XVII ст. – на початку XVIII ст. виникає справжня необхідність спільного синоду, щоб вирішити актуальні питання цього часу та зміцнити Українську Церкву. Можна стверджувати, що саме Замойський Синод заклав підвалини подальшого розвитку Української Помісної Церкви, встановлюючи спільні норми для розвитку усіх епархій, оновлюючи церковну карність та пристосовуючи справи обрядовості до вимог часу.

2. Хід та рішення синоду

Перехід Української Православної Церкви під владу Московського патріарха (1685) прискішив перехід до Унії Перемиської (1692), Львівської (1700) та Луцької (1702) епархій, а врешті Ставропігійського братства у Львові (1708). Втративши остаточно надію на згоду з Православною Церквою Лівобережжя, Уніатська Церква пішла своїм шляхом [8, 42]. Митрополит Л. Кішка одразу ж після того, як з Риму отримав підтвердження свого вибору, прийняв справи митрополії. Не минуло й півроку з дня доручення папської булли, а він вже запропонував проведення провінційного синоду. Це сталося 20 березня 1716 року. Папа Климент XII видав окреме брєве, яким Апостольський варшавський нунцій Єронім Грімальді був делегований провадити цей синод, хоч ще чотири роки справа синоду затягалась через різноманітні причини підготовчого порядку [4, 105]. У 1720 р. митрополит Л. Кішка скликає синод, який зреформував Українську З'єдинену Церкву у самостійну одиницю в лоні Католицької Церкви, до Замостя [9, 122].

На синоді в Замості були представники всіх епархій – єпископи, делегати Василянської провінції, а також декани з Київщини, Брацлавщини, Поділля, Волині, Холмщини, Галичини, Полісся і Білорусі [10, 32]. Крім папського нунція, архієпископа Є. Грімальді та митрополита Л. Кішки, у синоді взяли участь:

Флоріан Гребницький (1720-1762), архієпископ Полоцький;
 Йосиф Виговський (1716-1730), єпископ Луцько-Острозький;
 Атаназій Шептицький (1715-1746), єпископ Львівсько-Галицький;
 Йосиф Левицький (1711-1730), єпископ Холмсько-Белзький;
 Єронім Устрицький (1715-1746), єпископ Перемиський;
 Теофіл Годєбський (1720-1730), єпископ-номінат Пінсько-Турівський, висвячений у Замості;

Лаврентій Друцький-Соколинський (1718-1727), архієпископ Смоленський [1, 243].

На собор прибув теж протоархімандрит Чину св. Василя Великого о. Антін Завадський [11, 82], 8 архімандритів та 129 представників білого і чорного духовенства [3, 250]. Львівське Ставропігійське братство теж мало на соборі своїх представників, які заступали мирян [12, 23].

Синод працював у секціях, а святкові засідання, яких було три, відбувалися в церкві Покрову Матері Божої. На соборі було також сім латинських священиків.

26 серпня 1720 року на відкритті синоду відбулося перше урочисте засідання. Митрополит Л. Кішка відслужив Архієрейську Службу, Божу і після приписаних молитов нунцій Є. Грімальді виголосив промову, в якій з'ясував ціль синоду. Потім прочитано римські декрети в справах синоду, а на завершення всі учасники склали усне і письмове визнання віри, приписане для східних католиків папою Урбаном VIII [11, 82-83]. Потрібно зазначити, що папа уповноважив нунція бути головуючим синоду та дав інструкції, як поводитись з єпископами, які не з'явилися б на синод або покинули його до закінчення. Митрополита усунуено від проведу, хоч контакт між ним і синодальними отцями на синоді міг би бути кращий, ніж контакт з латинським єпископом [12, 21]. Проте о. І. Луб, розглядаючи проблематику Замойського синоду, виправдовує головування папського нунція, бо в такий спосіб постановам синоду можна було запевнити належну повагу в очах як польського, так і руського суспільства. Крім цього, ані Польща, ані Росія не були зацікавлені в таких заходах нашої Церкви, тому можна було сподіватися розігнання зібраних на синод отців. Третя причина полягає в тому, що реформу, проведену на синоді, могли прийняти не всі і спричинити цим бунт проти митрополита [6, 114].

Отже, якщо взяти до уваги вищеперелічені причини, то бачимо, що головування папського нунція, а не митрополита знаходить своє виправдання, хоч і в цьому були свої недоліки.

В неділю, 1 вересня, відбулося друге засідання. Митрополит знову відслужив Божественну Літургію, а після приписаних молитов проголошено прогрішення, застережені Апостольській Столиці, конституції Григорія XIV і буллу Климента XI. Додатково склали сповідання віри ті, які прибули на синод пізніше [12, 23].

Третє, на мою думку, найважливіше і завершальне засідання відбулося 17 вересня. Архієрейську Службу Божу відслужив Холмський єпископ Й. Левицький, а нунцій відчитав приписані молитви. Потім прочитано усі постанови синоду. Митрополит і єпископи склали на руки нунція присягу, що після затвердження постанов у Римі будуть їх зберігати, дотримуватись та дбати про те, щоб інші їх виконували [11, 83].

У джерелах спостерігається брак відомостей про міжсесійні дні. Невідомо, чи відбувалися наради, конференції, комісії тощо [12, 24]. Замойський синод розглянув усі важливі справи церковно-релігійного життя Київської Католицької Церкви на початку XVIII ст., зокрема правди святої Віри, уділювання святих Тайн і приписи церковної карності [1, 243]. Всі синодальні декрети містились у 19 титулах і з'явилися на третій синодальній сесії.

Були проголошені такі титули:

Титул I. Про католицьку Віру.

Титул II. Проповідання Божого Слова.

Титул III. Про святі Тайни.

I. Про Хрещення.

II. Про Миропомазання.

III. Про Євхаристію.

IV. Про відправу Божественної Літургії.

V. Про Покаяння.

VI. Про Єлеопомазання.

VII. Про Священство.

VIII. Про подружжя.

Титул IV. Про обряди.

Титул V. Про митрополита.

Титул VI. Про єпископів.

Титул VII. Про офіціалів.

Титул VIII. Про секретарів-нотарів.

Титул IX. Про протопресвітерів.

Титул X. Про парохів та їх парафії.

Титул XI. Про монастирі і чернече життя.

Титул XII. Про монахинь.

Титул XIII. Про церкви і їх маєтки.

Титул XIV. Про симонію.

Титул XV. Про семінарії.

Титул XVI. Про пости і свята.

Титул XVII. Про мощі і почитання святих.

Титул XVIII. Про платню для депутатів.

Титул XIX. Про синодальні постанови [13, 633].

На завершення відслужено подячне Богослужіння, після якого всі учасники синоду підписали синодальні постанови і роз'їхалися [11, 83]. Виходячи з вищенаведеного бачимо, що синод відбувався за попередньо встановленим планом, а трьом синодальним сесіям передував тривалий підготовчий процес. Тому на синоді безпосередньо були представлені готові рішення Київської Церкви щодо найважливіших питань і проблем.

Титул I. Про Віру:

В цьому титулі синод підкреслює примат Римського Архієрея [4, 131] та зобов'язує духовних осіб складати перед свяченнями та прийняттям церковних урядів і достоїнств католицьке сповідання віри, що її проголосив папа Урбан VIII для східних католиків на знак вірності Апостольському Престолові [6, 116].

Далі синод наказує, щоб у Символі Віри додавати «і Сина» та у богослужіннях згадувати ім'я Папи Римського [13, 202]. Додаток «і Сина» (Філіокве) та згадування імені Папи у Святій Літургії не були до цього часу загальноприйнятими. Соборові Отці добровільно внесли ці доповнення, хоч Апостольський Престол цього не вимагав, але до сьогодні залишив свободу Східним Церквам [4, 132].

Синод рішуче забороняє брати участь у богослужіннях нез'єдинених та ясно говорить про заборону приймати від них св. Тайни і звертатися в релігійних потребах до нез'єдинених духівників [13, 202].

Було засуджено науку т. зв. Пилипонів, які походили від московських розкольників-старообрядців. Синод також заборонив читання і перетримання заборонених книг, зокрема виданих нез'єдиненими, а інша друкована література релігійного змісту повинна мати апробату місцевого єпископа [1, 244] у зв'язку з поширенням протирелігійних поглядів і книг між народом [11, 84]. Синод на основі постанов Тридентійського Собору заборонив читати, зберігати і друкувати таку літературу під карою екскомуніки [6, 118]. Літургійні книги (служебники, требники, часослови та інші) синод наказує опрацювати і представити до апробати Апостольському Престолові [12, 27].

Титул II. Про голошення Божого Слова:

Синод зобов'язує душпастирів проповідувати Боже слово і катехизувати народ, принаймні в неділі і свята [13, 205], та доручає видати два катехизми народною мовою: малий – для народу, а більший – для духовенства [1, 244]. Наказано парохам складати екзамен з катехизму через кожних три місяці перед тими, яких для цього призначить Ординарій [13, 206].

Титул III. Про Святі Тайни:

Цей титул розподіляється на вступ і вісім параграфів. Синод найперше наказує священникам жити у Божій благодаті, щоб гідно і достойно уділяти св. Тайни. Якщо священник згрішить, повинен приступити до св. Тайни Сповіді або розбудити в собі щирий жаль та при найближчій нагоді висповідатись. Уділяти св. Тайни повинен у тверезому стані, бути свідомим тайнодійства і мати намір уділити тайну. При уділенні св. Тайни потрібно вимовити слова, коли це приписує требник, тому що слово є формою св. Тайни. Ніхто не може змінювати ані форми, ані матерії. Священники зобов'язані навчити вірних значення св. Тайн. До текстів у требниках не дозволяється нічого додавати, ані скорочувати. Слід дотримуватись тексту, апробованого Апостольським Престолом [12, 28]. Синод доручив митрополитові видати новий требник, а після апробації Апостольським Престолом розіслати його по єпархіях [4, 132]. Синод акцентував увагу на одноманітності уділення св. Тайн. Священники не мають права ані уділяти св. Тайни парафіянам чужої парафії, ані приходити до чужої і там їх уділяти, хіба що за дозволом місцевого пароха або в крайній потребі [13, 208].

Будь-яке невиконання постанов синоду чи легковаження ними має каратись єпископом-ординарієм, а відповідні покарання встановлює синод [12, 28].

I. Хрещення

Формулу цієї св. Тайни повинен знати кожен мирянин, а нею є слова: «Хрещається раб Божий (ім'я) в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь». Матерією тайни є чиста природна вода. Синод забороняє користуватися формою, яка тоді була поширена, тобто з потрійним «Амінь» після слів: «Отця, і Сина, і Святого Духа» з уваги на ересь Пилипонів, що вбачали у Бозі три різні природи, тож вимагали такої форми, в якій слово «Амінь» відокремлювало б Ім'я Пресвятої Трійці [13, 209].

Уділяти тайну Хрещення у своїй парафії може тільки парох. З дозволу пароха може уділяти її інший священник. В небезпеці смерті цю тайну може уділяти також дякон або світська людина [12, 29]. Якщо небезпека смерті минула, слід охрещеного принести до церкви, щоб допов-

нити обряд хрещення. Якщо ж є сумнів щодо охрещення, потрібно хрестити під умовою. Синод подає формулу умовного хрещення. Уніатський священник може охрестити у випадку справжньої необхідності також дитину латинського обряду, але не дозволяється миропомазувати. Охрещену дитину слід вписати до книги, а свідоцтво про хрещення відіслати латинському парохіві, щоб і той вписав до своїх метрикальних книг. Синод дозволяє в деяких випадках хрестити дітей у приватних домах, а саме: коли церква дуже віддалена від дому, коли є зима і дитина могла б застудитись або є хворою та коли на це дасть згоду парох [13, 210]. Синод не підтверджує дотеперішній звичай причащати немовлят Найсвятішою Кров'ю [14, 185], однак, де могло б бути згіршення, дозволяє цей звичай продовжувати [12, 30]. Крім цього, видає постанови про кумів, накладає обов'язок провадити метрики [4,135]. Куми повинні бути досвідчені в таїнствах віри, щоб могли повчати похресників та виконувати усі покладені на них обов'язки. Кумами не можуть бути невірні, еретики, екскомуніковані, ще не охрещені, явні злочинці, неповнолітні [13, 211]. Коли до церкви приходять більше кумів, тоді до метрикальних книг вписують тільки тих, які тримали дитину при хрещенні водою [12, 29]. Синод навчає про духовне споріднення та наказує священникам нагадувати про це вірним [13, 211]. У випадку свого перенесення на іншу парафію парох не має права забирати метрикальних книг, але залишає їх у парафії [12, 29].

II. Миропомазання

Розглядаючи св. Тайну Миропомазання, синод приймає такі наступні рішення. У східному обряді цю св. Тайну уділяє священник відразу після св. Тайни Хрещення як відпоручник єпископа на основі окремого привілею, що його дав Апостольський Престіл. Визначається матерія цієї Тайни – св. миро (помазання св. миром), яке єпископ посвячує у Великий Четвер. Формою є слова: «Печать дару Святого Духа» [13, 212]. В цьому параграфі говориться і про спосіб зберігання мира, яке заборонено переховувати у приватних помешканнях, лише у церкві і то у срібних або цинкових посудинах [4,135]. Синод наказує вживати свіже миро, а старе спалювати [14,187].

III. Євхаристія

Синод поручає відправляти Святу Літургію на пшеничному хлібі і вині з винограду, підкреслюючи те, що переісточення здійснюється на словах освячення [13, 213], виступаючи цим проти тверджень православних [14, 188].

Синод зазначає, що разом з агнцем повинні освячуватися всі частини та подаватися для причастя вірним. Крім цього, усуває давній звичай прича-

стя немовлят і наказує подавати дітям св. Причастя після св. Сповіді, коли зможуть відрізнити звичайний хліб від освяченого [13, 214].

Синод скасував звичай освячувати св. Причастя для недужих у Великий Четвер, яке потім розтирали на порох і так зберігали протягом усього року для причастя хворих [1, 245]. Святі Тайни наказує зберігати у зачиненому кивоті на головному престолі та змінювати кожних 8-15 днів. Невиконання цієї постанови тяжко карається. Синод перелічує випадки, коли непоправним грішникам потрібно відмовити у св. Причасті [13, 214-215].

IV. Про відправу Божественної Літургії

Святу Літургію з проскомидією священник повинен служити тільки в церкві [1, 245], забороняючи без дозволу Ординаріату відправляти її в приватних домах [14, 189]. Для збереження однорідності обряду наказано видати служебник, який зобов'язував би до відправ усіх священників [14, 190].

Були видані приписи щодо охайності церков, престолів, посвяченого посуду та риз [1, 245].

Синод постановив, щоб за кожну жертву мирян священник служив одну Службу Божу згідно з бажанням жертводавця. Також заборонив вимагати від жертводавця більшої пожертви та радить відправляти Службу Божу до обіду [13, 219]. Жоден священник не може служити Службу Божу у чужій епархії без свідчення свого єпископа, яке дійсне на один рік [12, 34].

V. Покаяння

Скасовує ті практики, яких дотримувались до Замойського синоду, а саме: триденний піст та важку покуту, яка в грецьких номоканонах була приписана для явних грішників. Синод поручає приймати цю св. Тайну три рази на рік перед Великоднем (під карою екскомуніки), Успінням та Різдом Ісуса Христа [13, 220]. Священникам радить часту сповідь, передусім з чистою совістю мають приступати вони до жертвоприношення [14, 191]. Для того, щоб сповідати вірних, священник повинен мати окремий дозвіл єпископа і зобов'язання зберігати таємницю сповіді [1, 246]. Синод потверджує індивідуальну сповідь та забороняє загальну, визначивши суворе покарання за зраду сповіді. Крім деяких випадків, які зарезервовані Апостольському Престолові, єпископи можуть зарезервувати деякі гріхи для себе [13, 221].

VI. Єлеопомазання

Синод схвалює давній звичай про сім священників-співслужителів, але і дозволяє уділяти цю тайну одному та при потребі застосовувати скорочений обряд уділення [13, 223]. Матерією цієї тайни є олива (єлей), яку в Східній Церкві благословить сам священник [14, 191]. Якщо в одному

домі є кілька хворих, то їх можна помазувати тою самою оливою, наперед посвяченою. Залишки св. оливи, після помазання хворого, потрібно спалювати. Форма починається словами: «Отче святий...», яку один раз вимовляється, помазуючи частини тіла, як приписує требник. Якщо хворий після прийняття св. Тайни одужав, а потім знову захворів, то він може знову прийняти цю св. Тайну. І так скільки разів після одужання хворів, стільки разів може приймати Тайну Єлеопомазання. Синод наказує священникам пояснювати суть св. Тайни вірним та пригадувати, що вона призначена для підкріплення душі та тіла, якщо це не буде перешкодою для спасіння [13, 224].

VII. Священство

Приймаючи за основу форми святої Тайни старі грецькі архієретики, виправляє її від різних пізніших додатків [4, 138]. Матерією Тайни є покладення рук, формою – молитва, яка починається словами: «Божественна благодать...» [13, 224-225]. З огляду на те, що наша Церква не мала семінарій [6, 192], шість тижнів перед свяченнями кандидат мав перебувати при катедральній церкві, щоб вправлятися в богослужіннях, а перед самими свяченнями відбутися десятиденні духовні вправи. Єпископам доручено зберігати відступи між окремими свяченнями (піддияконатом та дияконатом, дияконатом та пресвітеріатом) принаймні протягом 10 днів. Всі нижчі свячення можна було уділяти в один день [13, 228]. На основі загального церковного права єпископ не може святити клириків своєї єпархії в чужій Єпархії без дозволу місцевого Ординарія, під тяжкими карами. Так само не може святити в своїй єпархії чужих клириків без дозволу та відпускнуго листа від єпископа чи настоятеля. Перед рукоположенням синод наказує ординаріям дізнаватися про життя, звичаї, науку та інші характерні риси кандидатів до священства [13, 226]. Кандидат перед свяченням повинен скласти іспит з богослів'я [14, 192]. Парох кандидатів до священства, з наказу Ординарія, повинен оголосити їх імена у церкві після Служби Божої, щоб дізнатися про життя і звичаї рукоположених, а відомості переслати до Ординарія [13, 227].

Синод наказує висвячувати стільки священників, скільки вимагає дійсна потреба. Нез'єдинених священників можна прийняти після складання католицького віросповідання.

Єпископська канцелярія повинна вести книгу рукоположень [14, 192-193].

VIII. Подружжя

Щодо св. Тайни Подружжя синод прийняв декрет Тридентійського Собору, який поручав приймати цю Тайну перед парохом і двома свідками.

Без згоди Ординаріату не дозволено вінчати у приватних домах. Наречені повинні бути обізнані у правдах Віри та знати основні молитви, а перед вінчанням прийняти Сповідь та Єхаристію [13, 230-23].

Було заборонено одружуватися вдруге священникам-вдівцям [13, 234].
Прийнято приписи щодо оповідей, заручин та ведення книг подружжя [1, 246].

У титулі IV «Про обряди» синод, бажаючи виправити звичаї та відновити церковну карність, передусім звертається до єпископів, яких Христос вибрав для того, щоб, подаючи добрий приклад, повчали своїх вірних та підданих зберігати церковну карність. Вони повинні вести бездоганне та чесне життя і пригадувати парохам та церковним людям про потребу праведного життя з огляду на їх обов'язки [13, 234].

У титулах V, VI, VII синод визначає права і обов'язки церковної ієрархії та духовенства. Єпископи та священники мають найперше вести християнське життя і дбати про власне спасіння та спасіння повірених їм душ [7, 273].

Митрополит був зобов'язаний до нагляду за підлеглими єпархіяльними єпископами. Їм доручалося також дбати про виконання синодальних постанов. Вакантною митрополією згідно з розпорядженнями синоду мав управляти архієпископ Полоцький [13, 235].

Синод постановив, що єпископами можуть бути тільки ченці василіани [4, 141], а світський священник міг стати єпископом за окремим дозволом Апостольської Столиці [11, 85].

Замойський синод зобов'язував єпископів перебувати у своїй єпархії, працюючи над її піднесенням, відбувати єпархіяльні візитації та скликати часті єпархіяльні синоди. Синод наказував єпископам або їх відпоручникам візитувати єпархії щорічно, а територіально великі – що два роки. Єпископам належить слідкувати за правдивістю Віри, святістю звичаїв, проповіданням Божого Слова, повчанням народу, уділенням св. Тайн та усім, що належить до внутрішнього і зовнішнього стану єпархії [13, 238-239].

Синод призначив також заступника єпископа в управлінні єпархією, т. зв. офіціала, з осідком у катедральній церкві. Офіціал мав заступати єпископа та допомагати у деяких справах, визначених церковним правом [1, 248].

У VIII титулі синод розглядає питання єпархіяльного нотаря (канцлера) та єпархіяльних оплат. Саме тут йдеться про єпархіяльного секретаря та ведення єпархіяльних канцелярій [4, 142]. Канцлеру належить старанно зберігати акти цивільних та карних процесів, а також він пови-

нен вести окрему книгу, в яку записувати імена тих, які склали сповідування віри, книгу рукоположень та інші [13, 243-244].

Титули IX, X говорять про деканів та парохів. Деканам (протопресвітерам) накладається обов'язок наглядати за парохами, душпастирською діяльністю на парафіях. Синод наказує їм візитувати свій деканат та старатись про виконання синодальних рішень, занедбання яких вимагає довести до відома Ординарія. Синод наказує на уряд протопресвітера вибирати із світських священників таких, які ревністю, побожністю, навчанням перевищують інших. Якщо ж між ними не виявилось здібних до цього уряду, повинні вибрати з-поміж монахів [13, 244-245].

Парохи повинні постійно перебувати у своїх парафіях, відправляти усі приписані богослужіння, а в неділі та свята служити Божественну Літургію за парафіян [7, 274]. Наказано парохам носити довгу чорну одягу, вести побожне і зразкове життя. Також повинні дбати, щоб усі парафіяни приймали св. Тайни [4, 143]. Вони зобов'язані вести різні церковні книги (хрещення, вінчання, померлих) [1, 248]. Своїх синів, яких вважають відповідними до священничого стану, повинні старанно виховувати та навчати, а згодом віддати для виховання до семінарій [13, 247]. Синод не дозволяє парохам залишати свої парафії довше ніж на три тижні і то не без вагомій причини. У випадку відсутності повинні повідомляти декана, щоб можна було подбати про заміну. Якщо парох бажає від'їхати надовго або перейти в іншу єпархію, повинен отримати дозвіл або відпускну грамоту від власного єпископа [13, 246].

У XI, XII титулах розглянуто справи чернецтва. Синод постановляє з'єднати усі монастирі в одну конгрегацію і підпорядкувати її під один провід протоархімандрита [12, 52]. Синод не дозволяє засновувати нові монастирі в єпархіях, не отримавши згоди від єпископа-ординарія цієї єпархії. Єпископ може дати згоду в тому випадку, коли монастир має змогу забезпечити прожиття 20 монахів [13, 249]. Навіть за дозволом ігумена монахи не можуть нічого власного посідати, а увесь свій маєток повинні передати монастиреві. Новики, які після призначеного часу випробування не хотіли б добровільно складати обітв, можуть бути відпущені. Ті, які виявлять бажання скласти обітв, повинні спершу зробити певні розпорядження щодо власного майна [13, 250]. Синод звертає увагу на монастирську дисципліну, зокрема в монастирях зобов'язує клявзура. Ченці мусять мати звичайну чорну одягу [12, 52]. Монахам заборонено без дозволу настоятелів залишати монастир та переходити до іншого. Монаха без письмового дозволу місцевий єпископ повинен відіслати до настоятеля для покарання [13, 250].

Що ж стосується жіночого чернецтва, то синодом було встановлено вік для прийняття тих, які зголошувались до монашого життя [4, 145]. До обличчя не допускалась дівчина, яка не мала 15 років, а до обітів – якщо не закінчила 16. Протягом часу випробування повинна була утримуватись своїми грішми та залишатись під наглядом. Перед тим як допускати дівчину до обличчя чи обітів, настоятелька монастиря мусить повідомити за два місяці наперед єпископа, щоб міг пересвідчитись у добрій волі дівчини. Складання обітів записувались до окремої книги.

Вибори ігумені мали відбуватись у визначений час таємним голосуванням. Обрана ігуменя не могла виконувати свого уряду доти, доки вибір не був підтверджений єпископом [13, 252-253].

Синод суворо забороняє монахиням виходити за огорожу монастиря та перелічує випадки справжньої необхідності (пожежа, епідемія), одночасно забороняє всякі відвідини та згадує тих, які можуть бути допущені до монастиря при необхідності (сповідник, лікар) [13, 251].

До обов'язків Єпископа належить контролювати стан монастирів, залишаючи за собою право розформувати бідніші монастирі, а монахинь переводити до інших спільнот [12, 53]. Єпископи мали призначати відповідних сповідників для чернечих спільнот. Внутрішнє життя монастирів та чернецтва нормувалось правилами св. Василя Великого та уставами, що їх укладено за митрополита Й. В. Рурського [1, 249].

У титулі XIII «Про церкви та їх майно» синод говорив про те, що парохі повинні подбати про потрібне церквам устаткування [4, 146]. Церковні добра заборонялось витрачати чи продавати. Жодних речей, окрім церковних, не дозволено переховувати у церквах. Парохі повинні мати два інвентарі: один у власній церкві, а інший у єпископській канцелярії [13, 253-254].

Титулом XIV синод строго засудив симонію. Акцентувалося увагу на те, що свячення єпископів і священників повинно виконуватись без оплат [12, 54]. Єпископи перед свяченням мали скласти присягу про те, що не прийматимуть ніяких нагород за рукоположення чи уділення інших св. Тайн [15, 22]. Зі свого боку, кандидат до свячень перед прийняттям цієї Тайни повинен перед єпископом скласти присягу, що ніяких негідних заходів для цього не вживав [13, 256]. Священникам заборонено вимагати оплати за уділення св. Тайн під загрозою екскомуніки та втрати душпастирського уряду [13, 225]. Дозволялося брати лише те, що вірні бажають дати в дар. Вірні, в свою чергу, мали б подбати про утримання свого пароха [12, 55].

Що стосується духовних семінарій та освіти духовенства, в титулі XV синод зобов'язав єпископів висилати кандидатів до вищих шкіл, а василіянам доручив засновувати богословські семінарії як для монахів, так і для світських [13, 257]. Також доручалося єпископам відновлювати або засновувати парафіяльні школи, підпорядковуючи їх парохам [4, 147]. Навчання мало б проводитись рідною мовою [1, 249].

Титул XVI говорить про пости та свята. Синод перераховує чотири головні пости, а саме: Чотиридесятницю, Різдвяний, Успенський піст та Петрівку. Синодальні отці вважали, що селян та робітників від Петрового посту можна звільнити, бо він припадає на час жнив і рідко зберігається. Піст обов'язковий у празник Воздвиження Чесного Хреста та Усікновення голови Йоана Хрестителя, а також щосередини та п'ятниці.

Синод підготував список зобов'язуючих (рухомих і нерухомих) свят у нашій Церкві [13, 259-261]. Було затверджено свято Пресвятої Євхаристії та інші і перераховано 36 свят у році, наказуючи в ці дні утримуватись від тяжкої праці, бути на Службі Божій та вислухати проповідь і катехизацію [12, 57].

У титулі XVII «Про почитання святих та їх мощей» синод застерігає перед легковірністю в ті чуда, яких Церква ще докладно не перевірила і не затвердила.

Мощі святих, котрі були храмом Святого Духа, належить почитати і у великому пошануванні зберігати в церкві. Однак і тут єпископи повинні слідкувати, щоб не накидати почитання таких мощей, які є ще під сумнівом [13, 262].

У титулі XVIII синод приділив увагу різноманітним оплатам, упорядковуючи плату податків та порядок оплат, пов'язаних з церковними чинностями [1, 249]. Синод постановляє щороку оплачувати працю духовних отців, які відпоручені до державного уряду обороняти справи Церкви.

Титулом XIX «Про синодальні постанови» синод виявляє намір представити синодальні рішення для апробати Апостольському Престолу, а згодом проголосити їх на єпархіяльних синодах, перекласти на близьку для народу мову та переслати кожному монастиреві та пароху.

Після проголошених постанов усі учасники підписали документ про рішення даного синоду [13, 263].

Постанови та рішення синоду у Замості порушили актуальні питання і тим самим внесли великий вклад у розвиток канонічного права Київської Церкви. Замойський синод увійшов в історію Української З'єдиненої Церкви як один з найважливіших помісних синодів.

3. Післясинодальний період

Починаючи від Апостольського нунція, рішення синоду підписали всі учасники. Стараннями митрополита виготовлено примірник діянь і постанов синоду [4, 148]. Синодальні декрети були надіслані до Риму, де їх детально вивчали. Потім було заявлено, що рішення Соборів і Папи щодо грецького обряду залишається у повній силі. 1 березня 1723 року Конгрегація Поширення Віри затвердила рішення Замоїського синоду. Офіційне затвердження декретів відбулося 19 липня 1724 р. за папи Венедикта XIII у бреве «Apostolatus officium». Цим було надано синодальним постановам вартість папських декретів [15, 278]. У папському документі зазначалося, що декрети Замоїського синоду стосуються тільки Київської Церкви, а не інших Східних Церков [2, 88]. Однак потрібно зауважити, що цей синод вніс вагомий внесок у розвиток церковного законодавства, оскільки новий Кодекс Канонів для Східних Церков майже 100 разів звертається до постанов Замоїського синоду [16, 20].

Папа Венедикт XIII затвердив постанови синоду, зазначаючи, що робить це на прохання Київського митрополита та його єпископів. Апостольська Столиця вважала, що Східні нез'єдинені Церкви, які приєднуються до Унії, не мають потреби нічого змінювати у своїх традиціях, зокрема у Святій Літургії. Ці принципи захищали також творці Берестейської Унії, виступаючи проти нововведень до богослужінь Української З'єдиненої Церкви [2, 88].

Після затвердження постанов у Римі митрополит Л. Кішка, а після нього митрополит Атаназій Шептицький намагалися впровадити їх у життя. З доручення Л. Кішки постанови перекладено на польську мову, а клопотаннями А. Шептицького були надруковані 1744 р. у Львівській ставропігійській друкарні українською мовою [7, 279].

Варто зазначити, що синод мав велике значення для об'єднання і зміцнення Української Церкви [2, 88], адже розв'язав багато справ і проблем Української Київської Церкви: релігійних, церковних, внутрішніх і зовнішніх, душпастирських і літургічних. Церковне і духовне життя об'єднаної Київської митрополії отримало новий поштовх і лягло в основи її «Золотої доби» у XVIII столітті. [1, 250]. З огляду на те, що метою Замоїського синоду було злучити з'єдинені єпархії з тими, які щойно приєдналися до Апостольського Престолу, усунути різного роду надужиття та внутрішній нелад у церковній структурі, були прийняті рішення і постанови, які найкраще відповідали поставленій меті. Маючи на увазі добро душ, синод постановив проповідування Божого Слова, катехизацію, часте приймання св. Тайн, святкування свят та зберігання постів. Було

усунено безладдя у парафіях, церквах, монастирях, осуджено симонію. Неможливо заперечити доцільності постанов відносно віри, а також церковної дисципліни та освіти духовенства [7, 281].

Водночас, синод не припинив латинізацію, дозволяючи деякі латинські літургійні практики, наприклад: введення до «Вірую...» «і Сина», дозвіл читаних Служб Божих, введення дзвінків, поливання при хрещенні дитини водою замість занурення, ставлення у храмах бічних престолів та децю інше [2, 88]. Замоїський синод значною мірою латинізував східний обряд [17, 249], однак такі введення, як додаток «і Сина», задування імені Папи у церковних богослужіннях, усунення культу Палами о. І. Луб пояснює як необхідність для чіткого розмежування між З'єдиненою Церквою та Православною. Синод затверджує такі практики і звичаї, які увійшли в життя Української Церкви і скасування яких могло призвести до масового переходу на латинський обряд [7, 281].

Синод пасивно поставився до такого явища, як масовий перехід на латинництво вірних Уніатської Церкви, хоч отці синоду дуже добре знали і розуміли стан нашої Церкви [12, 58]. Вадою Замоїського синоду, на думку єпископа А. Сапеляка, було те, що на ньому зовсім не заторкнуто таку важливу й актуальну в недавньому минулому, зокрема за часів Рутського і Могили, справу, як Київський Патріархат. А була нагода, бо під час Замоїського синоду всі українські єпархії були об'єднані в одну Церкву. Це створювало умови, за яких можна було завершити Київську митрополію патріаршим титулом [2, 90].

Таким чином, оцінюючи великий внесок Замоїського синоду у життя Української Церкви, слід визнати, що цей синод став складовою частиною українського партикулярного права. Адже завдяки таким провідникам Церкви, як Л. Кішка, була здійснена велика справа у розвитку Київської Церкви.

Література

1. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Рим–Львів, 1995. – 404 с.
2. Сапеляк А. Київська Церква на Слов'янському Сході. – Буенос-Айрес – Львів, 1999. – 231 с.
3. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. – Торонто, 1990. – 362 с.
4. Великий А. Г. З літопису християнської України. Т. VI. – Рим, 1973. – 286 с.
5. Панас К. Історія Української Церкви. – Львів, 1992. – 160 с.

6. Луб І. Значення Замойського Собору в історії Унії II. Добрий Пастир. Станиславів – Перемишль, 1932. – Ч. 2. С. 111-120.
7. Луб І. Значення Замойського Собору в історії Унії II. Добрий Пастир. Станиславів – Перемишль, 1932. – Ч. 4. С. 273–282.
8. Левицький Ю. Коротка історія Київської (Української) Церкви. – Львів, 1993. – 53 с.
9. Ортинський І. Хрищення, хрест та харизма України. – Рим – Мюнхен – Фрайбург, 1988.– 197 с.
10. Стеблецький С. Переслідування Української і Білоруської Церкви російськими царями. – Мюнхен, 1954. – 103 с.
11. Назарко І. Київські і Галицькі митрополити. – Торонто, 1962. – 271 с.
12. Федорів Ю. Замойський синод 1720 р. – Рим, 1972. – 69 с.
13. Додаток до чинностей і рішень Руського Провінціального Собора в Галичині. – Львів, 1897. – 638с.
14. Луб І. Значення Замойського Собору в історії Унії II Добрий Пастир. Станиславів – Перемишль, 1932. – Ч. 3. С. 184-193.
15. Хома І. Ідея спільного синоду 1629 р. – Рим, 1976. – 50 с.
16. Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів для Східних Церков.
17. Головащенко С. Історія християнства. – Київ, 1999. – 350 с.